

NEMATOMOS AUKOS: VAIKAI – ŠEIMINIO SMURTO LIUDININKAI

Lietuvoje policijos duomenimis, smurtas artimiausioje aplinkoje yra dažniausiai fiksuojamas nusikaltimas po vagysčių, o 80 proc. nukentėjusių tokiais atvejais būna moterys. Šeiminių smurtą galima apibrėžti kaip sisteminių smurtinio elgesio modelių santykiuose siekiant įgyti arba palaikyti kito asmens kontrolę. Ši kontrolė gali būti įgyjama taikant fizinį, seksualinį, psichologinį arba finansinį smurtą. Šeiminių smurtas – tai rimta šeimos (taip pat ir visos visuomenės) rykštė, kuri pažeidžia visus pakliuvusius į jos spąstus: aukas (dažniausiai moteris), smurtautojus, vaikus.

Deja, apie pastaruosius kalbama mažai ir jų išgyvenimai bei sunkumai dažnai nuvertinami. Juolab dažnai iš šalies atrodo, kad vaikams sekasi visai neblogai, ypač, kai tėvai, kaip jie patys neretai deklaruoja, „stengiasi nekonfliktuoti vaikų akivaizdoje“. Liudyti šeiminių smurtą – tai nebūtinai tiesiogiai dalyvauti smurto situacijoje. Daugybė vaikų pasakoja apie traumuojantį patirtį, kurią įgijo girdėdami, kaip konfliktuoja jų tėvai ir kaip yra smurtaujama prieš vieną iš jų. Vaikus traumuoja, kai jie mato motinos fizinius sužeidimus arba jos depresiją ir nerimą bei mato sudužusius daiktus namie (McGee, 1997). Taigi, *visi vaikai, kurie yra šeiminių smurto liudininkai, yra ir emocinio smurto aukos.*

Kūdikiai – šeiminių smurto aukos

Neretai vaikai tampa šeiminių smurto aukos dar prieš gimdami. Smurtą šeimoje patirianti būsima mama išgyvena stiprų stresą, kas neigiamai veikia būsimo vaiko emocinę ir fizinę sveikatą. Daugybės tyrimų liudyta, kokie svarbūs yra vaiko pirmieji gyvenimo metai. Tai raidos etapas, kuomet formuojasi bazinis vidinio saugumo jausmas: vaikas mokosi pasitikėti savimi ir supančiu pasauliu. Kuriamas vidinio saugumo jausmas priklauso nuo to, kaip jautriai ir greitai atliepiama į vaiko fizinius, socialinius, emocinius poreikius. Suprantama, kad distreso būsenoje esanti mama turi mažiau emocinių resursų atliepti į vaiko emocinius poreikius. Be to, sudėtingais pašąmoningais keliais mama išprojektuoja dalį savo išgyvenamo nerimo, pykčio ir liūdesio kūdikiui, kuris vėliau tampa jo paties vidinio pasaulio dalimi. Deja, šis nerimas ar pyktis dažnai lieka neintegruotas; ir vaiko, o vėliau jau ir suaugusiojo, patiriamas kaip koks „svetimkūnis“, netikroji savastis, pasireiškianti nesaugumo, netikrumo, pasimetimo ir tuštumos jausmais. Štai kodėl daugelis suaugusiųjų, kurie vaikystėje augo šeiminių smurto sąlygomis, vėliau išgyvena nerimo, depresijos ir nesaugumo jausmus.

Vaikai – šeiminių smurto aukos

Vaikystė liudijant šeiminių smurtą paženklinta neigiamų pasekmių vaikų fizinei, emocinei ir fizinei sveikatai. Tyrimai rodo, kad tokių vaikų problemos apima labai platų spektrą: miego ir valgymo problemos, nedėmesingumas, kalbos raidos vėlavimas, agresyvumas, socialinis pasyvumas ir kt. Kūdikystėje vaikai turi įvairių valgymo ir miego sunkumų, pasiekę ikimokyklinį amžių linkę su išgyvenamu nerimu tvarkytis arba per impulsyvias, agresyvias išveikas – fizinę arba verbalinę agresiją, arba slopina išgyvenamus jausmus, patiria įvairių psichosomatinių skundų, kuriems nėra medicininio paaiškinimo. Pasiekę mokyklinį amžių vaikai – šeiminių smurto liudininkai patiria įvairių mokymosi sunkumų – dažnai dėl sunkumų susikaupti, nesaugumo ir nerimo jausmų. Beje, moksliniai tyrimai aptinka lyties skirtumus: mergaitėms paprastai pasireiškia emociniai sunkumai. Kitais žodžiais tariant, jos linkusios su išgyvenu stresu tvarkytis jį perdėtai slopindamos arba kaupdamos viduje. Taip jos kenčia nuo depresijos, nerimo, psichosomatinių skundų, valgymo ir miego sunkumų. Tuo tarpu berniukams dažniau pasireiškia elgesio problemos kaip antai agresija, nepaklusnumas, maištavimas, nedėmesingumas. Tiesa, kai kurie tyrimai rodo, kad mergaitėms paauglystės laikotarpiu taip pat auga

elgesio problemų rizika: jos gali demonstruoti agresyvumą ir delikventinį elgesį (McFarlane et al, 2003).

Pasekmės suaugusiųjų gyvenimui

Vaikai, kurie augo šeiminiame smurto kontekste, neretai ir patys tampa fizinio smurto aukomis – neretai tose situacijose, kai gina auką arba priešinasi smurtautojui. Remiantis Judith Hermann (1997), „traumą visada lydi netektis“. Tie vaikai, kuriems pavyksta išvengti fizinio smurto, praranda savo psichologines struktūras, o fizinį smurtą patyrę vaikai netenka savęs ir savo kūno integralumo jausmo.

Vaikai – šeiminiame smurto liudininkai - „neišauga“ visų sunkumų, kuriuos jiems tenka išgyventi vaikystėje. Neigiamos patirtys vaikystėje kaip nematomos gijos formuoja vaiko vidinį modelį, kaip jis kuria ir interpretuoja esamus ir būsimus emociškai artimus santykius. Štai kodėl tokie vaikai jau ir suaugę patiria įvairių sunkumų romantiniuose santykiuose, santykiuose su savo sutuoktiniais ir vaikais. Vieni iš jų ir patys tampa agresoriais ir smurtautojais. Neretai tai būna berniukai, kurie matė savo tėčių smurtinį elgesį ir su juo tapatinosi. Kiti gi jau ir suaugusiųjų gyvenime atkartoja tą patį santykių modelį, kurį matė vaikystėje: tampa smurto aukomis ir priklausomais nuo smurtautojo norų, emocijų, lūkesčių. Yra ir tie, kurie tampa „gelbėtojais“ – tokiais, kurie stengiasi pasirūpinti žmonėmis artimoje aplinkoje, tačiau taip ir neišmoksta pasirūpinti savimi – savo emocine ir fizine būseną, poreikiais ir norais. Jie puikiai moka atpažinti, ko nori kiti, tačiau taip ir neišmoksta išgirsti ir pasirūpinti savo jausmais. Labiausiai neramina tai, kad visų šių vaidmenų „aktoriai“ neretai atkartoja šiuos elgesio būdus ir santykiuose su savo paties vaikais. Taip smurtinis santykių modelis perduodamas iš kartos į kartą. Taigi, svarbu kuo greičiau nutraukti šį uždarą ratą ir kuo anksčiau padėti vaikui bei visai šeimai.

Kaip galima padėti vaikams – šeiminiame smurto liudininkams?

Ką gali padaryti tėvai (globėjai)?

- Padėti sukurti stabilią ir saugią aplinką vaikams. Jeigu vaikai tampa smurto liudininkais, nuraminti juos, išklausti ir patvirtinti jausmus. Atspindėti, kad normalu jaustis sumišusiam, išsigandusiam, piktam, liūdnam tokioje situacijoje.
- Būtinai užtikrinti, kad tai, kas vyksta tarp tėvų, nėra vaikų kaltė. Taip pat tai nėra vaikų atsakomybė išspręsti suaugusiųjų problemas.
- Ieškoti pagalbos pas profesionalus. Kreiptis į psichologus arba psichoterapeutus, kurie padėtų vaikui suprasti ir išreikšti savo jausmus, įgyti jų įveikos būdus, nepaisant neigiamos patirties formuoti saugesnį santykį su savimi ir pasauliu.

Kuo gali padėti profesionalai?

- Profesionalai gali padėti suprasti, kaip kalbėtis su vaiku apie skausmingus patiriamus dalykus šeimoje ir patenkinti jo psichologinius poreikius. Be to, profesionalai padėtų ir patiems tėvams išmokti pasirūpinti savimi – išeiti iš destruktivaus santykio, perdirbti savo trauminę patirtį, išmokti kitais būdais patenkinti savo emocinius poreikius.
- Padėti šeimoms suprasti, kaip vaikai reaguoja stebėdami buitinį smurtą. Tėvai gali klaidingai manyti, kad jei vaikas nėra tiesioginė smurto auka, jis nepatiria jokių sunkumų.

- Padėti tėvams suprasti vaiko perspektyvą, įgyti įrankių, kaip reaguoti į vaiko sudėtingą elgesį arba demonstruojamus simptomus, per žaidybines arba verbalines sąveikas perteikti traumas patirtį.
- Padėti tėvams (globėjams) suprasti, kaip jie gali padėti vaikams stiprinti vaiko savivertę ir kompetencijos jausmą, koreguoti šeiminių smurto vidinę interpretaciją.
- Tarpininkauti su kitomis žinybomis teikiant pagalbą visai šeimai.

Literatūra:

Herman, J. (1997). Trauma and recovery. Basic Books. New York, NY.

McGee, C. (1997) Children's experiences of domestic violence. Child and Family Social Work, **2**, 13–23.

McFarlane, J., Groff, J., O'Brien, A. & Watson, K. (2003) Behaviors of children who are exposed and not exposed to intimate partner violence: an analysis of 330 black, white and Hispanic Children. Pediatrics, **112**, e202–e207.